

2. Гуров В. Інноваційна діяльність педагога / В. Гуров // Додаткова освіта і виховання. – 2008. – №2. – С. 9-15.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібн. / І.М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Калачікова О.М. Дослідження змісту та етапів входження педагогів в інноваційну діяльність / О.М. Калачікова // Вісник Томського державного університету. – 2008. – №316. – С. 174-177.
5. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. / Г.М. Мешко. – К. : Академвидав, 2010. – 200 с.
6. Разіна Н.А. Професійно-особистісний розвиток педагога в умовах інноваційної діяльності освітнього закладу / Н.А. Разіна // Сучасні наукомісткі технології. – 2008. – №1. – С. 14.
7. Сластенін В.А. Готовність педагога до інноваційної діяльності / В.А. Сластенін // Сибірський педагогічний журнал. – 2007. – № 1. – С. 42-49.
8. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посібн. / М.М. Фіцула– К. : Академвидав, 2005. – 560 с.
9. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики. Опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н.Р. Юсуфбекова. – М. : Образование, 2008. – 526 с.

Альона Яненко

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У ВИХОВАННІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

У наш час проблеми гендерного виховання набувають особливої актуальності в умовах глобалізації освіти, модернізації загальноосвітньої школи, покликаної формувати у школярів громадянську відповідальність, гендерну рівність, ініціативність, самостійність, толерантність, здатність до успішної соціалізації. Саме воно забезпечує серед молоді формування гендерної культури як успішної передумови всебічної самореалізації особистості.

У численних працях українських і зарубіжних учених більшою чи меншою мірою висвітлена освітня проблематика гендеру, а саме: формування гендерної педагогіки (С. Бухен, М. Горсткемпер, К. Деріхс-Кунстманн, В. Кравець, П. Мільгоффер, Х. Фімер, Л. Штильова); гендерні аспекти навчання і виховання учнів (Е. Брайтенбах, Т. Голованова, А. Кайзер, Н. Кутова, О. Петренко, Г. Фаульстіх-Віеланд, Г. Шумахер); гендерна соціалізація молоді (Г. Більден, І. Бремер, К. Гагеманн-Віте, К. Ульріх, С. Харченко, Ю. Ціннекер), гендерна рівність у шкільній освіті (Т. Говорун, Г. Браун, У. Кессельс, Л. Фрід); рівні можливості у суспільстві (Ш. Берн, С. Валь, І. Кон, Л. Міщик, У.-Г. Шпітта); формування гендерної культури молоді (О. Кізь, О. Кікінежді, П. Міддлетон, А. Пренгель); гендерні стереотипи поведінки хлопців та дівчат у сучасній школі (С. Вихор, А. Гільгерс, Л. Кобелянська, Н. Хайде, Б. Штіплер). Л. Штильова (розробка методичних програм для вчителів з питань упровадження гендерної освіти та виховання в середній школі), І. С. Кльоцина (шляхи гендерної соціалізації особистості з урахуванням вікових особливостей, розробка практикуму з гендерної проблематики для студентів з метою гендерних стереотипів).

Ретроспективний аналіз педагогічних джерел дав змогу з'ясувати, що виховання дітей різної статі упродовж століть було стихійним, причому перевага у здобутті освіти, зокрема професійної, надавалась хлопцям. До XVIII ст. тут домінували погляди на призначення жінки як продовжувачки роду і чоловіка як годувальника сім'ї, панував чіткий традиційний розподіл сфер діяльності на жіночу (приватну) і чоловічу (публічну). Унаслідок освітніх реформ XVIII ст. відбулися певні світоглядні зрушення, які зумовили появу нової навчально-виховної парадигми, спрямованої на підготовку дітей обох статей до сімейного та суспільного життя. Прогресивною ідеєю було надання ширших можливостей дівчатам для самореалізації у шкільній сфері, громадському житті, проте і надалі у педагогіці переважав диференційований підхід. Тому хлопців готували до професійної діяльності, а дівчат – до виконання насамперед ролі хорошої матері, дружини, доброї господині дому.

Сьогодні ми увійшли в період протиріч: якщо раніше було достатньо включати підлітків у трудове, політичне і громадське життя, таким чином розширяючи і ускладнюючи їх соціальні зв'язки, можна було говорити, що підліток усвідомлював своє місце у суспільстві. Відповідальний підліток розумів свої обов'язки у навчальних справах як необхідність бути діяльними й виконувати доручення. Сьогодні цього вже недостатньо. Життя ставить нові завдання, нові умови. Поступово на перший план виходить індивідуальність людини.

У сучасних умовах не можливо ставитись до індивідуальності без урахування соціокультурних особливостей статі. З'являється новий категоріальний апарат, що містить терміни з ключовим словом "гендер", який дозволяє більш повно вивчити особистість та її особливості.

Вперше слово "гендер" було використано Енн Оклі в 70-ті роки минулого століття для опису визначених характеристик чоловіків та жінок на відміну від біологічно визначених (стать). Сам термін – може здаватися "незвичним", але саме поняття дуже пов'язано з життям кожної людини. Педагогам, які формуватимуть в дітей гендерну культуру, треба враховувати, що поняття "гендер" тлумачиться наступним чином: "гендер" – поняття про систему суспільних відносин між жінками і чоловіками як соціальними істотами; "гендер" – суспільний процес, який передбачає справедливу взаємодію жінок і чоловіків як соціальних істот по створенню таких соціальних умов і рівних можливостей, які забезпечують жінкам та чоловікам реалізацію громадських прав і самореалізацію особистості. Концептуальною основою цієї взаємодії є консенсус [1, с. 8].

Гендерне виховання особистості здійснюється під впливом родини, освіти, засобів масової інформації, релігії, мистецтва, мови, правової та державної політики. Застосування гендерного підходу у формуванні гармонійно розвиненої особистості пропонує новий спосіб пізнання дійсності, в якому відсутня нерівність та ієрархія "чоловічого" й "жіночого".

Цей підхід передбачає те, що відмінність у поведінці і вихованні хлопчиків та дівчаток полягає не стільки в їх фізіологічних, біологічних, анатомічних особливостях, скільки в соціально-культурних факторах. Такий конструктивістський підхід припускає зменшення негативних гендерних стереотипів: якщо вони не вроджені, а сконструйовані суспільством, значить, їх можна змінити, змінюючи суспільну свідомість.

Основна ідея гендерного підходу в освіті полягає в урахуванні специфіки впливу на розвиток хлопчиків і дівчаток факторів навчально-виховного процесу (зміст, методи навчання, організація шкільного життя, педагогічне спілкування, набір предметів та ін.).

У педагогіці статево-рольовий підхід являє собою підхід, що враховує у вихованні хлопчиків і дівчаток їх фізіологічні відмінності і відмінність у призначенні в суспільстві відповідно до їх біологічних характеристик, які реалізуються з урахуванням традиційних норм, вимог, стандартів, які пред'являються суспільством до людини.

Процеси гендерно-рольової соціалізації хлопчиків та дівчаток мають багато відмінностей. Для жінки, згідно з історично сформованими патріархальними стереотипами, які, не зважаючи на суспільний прогрес, ще мають місце, переважає орієнтація на сім'ю та сімейні цінності, ведення домашнього господарства тощо. Для чоловіка, згідно тих самих стереотипів, нормативно бажаною є більша активність за межами сім'ї: професійна діяльність, суспільна активність. Згідно з таким розмежуванням важливою умовою самореалізації для жінки вважається успішний і вчасний шлюб.

Прививати принципи гендерного паритету потрібно дуже обережно і поступово. Будь-яка нова інформація, особливо така, що здебільшого суперечить попередньому досвіду людини, засвоюється нею на превелику силу. Тому мріяти про революційні перетворення в масовій свідомості не доводиться.

Утвердження гендерної демократії в усіх сферах громадського життя можливо тільки через відкритий діалог між хлопчиками та дівчатками, орієнтований на співробітництво, а не на протистояння [3].

Спостереження відносин між підлітками під час їхнього перебування в школі показують, що навчальна діяльність в цьому віці втрачає першочергове значення. Більше уваги приділяється відносинам із протилежною статтю. Але тут виникає конфлікт між

бажанням привернути увагу до себе і відсутністю елементарної культури поведінки з протилежною статтю. Не володіючи основами цієї культури підлітки можуть навіть нанести шкоду здоров'ю один одному. Наприклад, занадто сильно вдарити чи штовхнути.

Як зауважує Попова Л.В., " ... фізіологічні відмінності між хлопчиками та дівчатками здаються очевидними, хоча вчені шукають шляхи наукового обґрунтування цим відмінностям" [7, с. 43]. У зв'язку з цим прихильники біологічної обумовленості статевої поведінки зосереджують свою увагу на даних нейропсихології і психофізіології, говорячи про спеціалізацію півкуль головного мозку.

Так, на думку вчених, "типові" дівчатка володіють домінуючою лівою півкулею, а "типові" хлопчики – правою. Однак завжди слід пам'ятати, що людей з повним переважанням будь-якої півкулі практично не існує (крім випадків патології), а півкулі працюють у взаємодії.

За дослідженнями ж А.І. Захарова, кожна третя дитина взагалі не має домінування ні однієї з півкуль. Тому, на думку вченого, дані про біологічну «обумовленість» і «уродженість» відмінностей є досить відносними.

Прихильники гендерного підходу сьогодні звертають основну увагу на соціальний характер процесу виховання "мужності/жіночності" і завдання ефективної соціалізації дітей в освітньому процесі навчальних закладів. Процес розвитку гендерних ролей, як соціально зумовлених варіантів статевої поведінки та статево-рольової поведінки, відбувається в контексті досить важливого для життя особистості процесу, який називається соціалізація. За більшістю означень, соціалізація особистості – це засвоєння людиною суспільного досвіду, суспільних норм і цінностей.

Однією з основних складових соціалізації людини є засвоєння нею соціальних ролей. По-перше, в соціальних ролях закріплені норми і правила соціальної поведінки у вигляді рольових експектацій, тобто нормативних вимог до виконання соціальних ролей. По-друге, рольова поведінка – це найважливіший вид соціальної поведінки, а соціальні ролі – це засіб включення особистості в групу, в соціум, форма соціальної адаптації і особистісного самовираження одночасно.

Особливості рольової соціалізації полягають не лише в засвоєнні суспільних очікувань до соціальних ролей, а й рольовий розвиток особистості, тобто формування психологічних ролей, як соціальних, так і особистісних, міжособистісних, характерних тощо. Так Е. Омельченко підкреслює, що " ... навчання гендеру відбувається в контексті і під впливом дитячих та юнацьких співтовариств, прихильностей, включеності в радіо-проекти, інтернет-комунікацію, що сприяє засвоєнню (швидкому або повільному) правил гендерних режимів шкільного, робітничого життя" [3, с. 140]. Тобто сьогодні серед учнівської молоді підліткового віку домінують культурно-споживацький і рекреативний типи дозвілля, які реалізуються у двох особистісних орієнтаціях – розваги, видовища, пов'язані з отриманням інформації, та задоволення потреб спілкування у неформальних групах.

У рамках статево-рольового підходу вітається виховання дівчинки жіночною, фемініною, а хлопчика – мужнім, маскуліним. Виходячи з цього, дівчинку пропонують виховувати як матір, дружину, господиню, а чоловіка – як добувача і захисника.

До цих пір в загальноосвітніх школах проходять відокремлені уроки праці для хлопчиків і дівчаток, де дівчатка готують, в'яжуть, шиють, а хлопчики – вчать стругати, пиляти, майструвати. Таким чином, у школі дітей готують виконувати в суспільстві традиційні та сімейні ролі. Однак треба зауважити, що навчання дітей обох статей до того, як пришити гудзик і як забити цвях, безсумнівно, сприяло б їх кращій адаптації в сучасному житті.

У рамках статево-рольового підходу часто обґрунтовується логіка розділеного по статям навчання. Прихильники відокремленого навчання висувають такі аргументи: можливість уникнути нерівномірності настання вікових криз у хлопчиків і дівчаток, більш висока успішність з окремих предметів у дітей обох статей, більш успішна самореалізація дівчаток у кар'єрі та сім'ї (параметри оцінювання успішності не уточнені), зниження рівня агресії і більш спокійну і впевнену у собі поведінку хлопчиків.

Однак відокремлене навчання закріплює на рівні свідомості біологічну різницю

між статями як основу поділу діяльності, акцентує нерівність можливостей у навчанні (коли, наприклад, програма з математики дається дівчаткам не повністю), орієнтує дітей на виконання суто традиційних соціальних ролей – і, нарешті, суперечить загально-світової тенденції до спільного навчання.

У відмінності від статево-рольового підходу, гендерний підхід спрямований на допомогу дітям відчути себе в школі комфортно і впоратися з проблемами соціалізації, важливою складовою частиною яких є самоідентифікація дитини як хлопчика так і дівчинки. Мета гендерного підходу в педагогіці – корекція впливу гендерних стереотипів на користь прояву і розвитку особистих схильностей індивіда.

Таким чином, гендерний підхід не тільки приводить до виховання гендерної культури учнів, формування гендерної компетентності, але й у більш широкому плані – до розвитку толерантно-особистісної позиції, що заперечує принцип дискримінації.

У свою чергу, Україна як правова демократична держава, взяла на себе зобов'язання законодавчо гарантувати та забезпечити на практиці рівні права та можливості для громадян, незалежно від їх статі. В останні роки для досягнення цієї мети Україною зроблено кроки, що дають підставу вважати: на законодавчому рівні держава докладає зусиль для виконання своїх зобов'язань, свідченням чого став прийнятий Верховною Радою України Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків».

Для ефективного впровадження гендерного підходу в освіту України потрібно глибоко вивчати фактори педагогічного середовища, що впливають на процес формування гендерної ідентичності вихованців, форми та методи роботи вчителя. Тому формально сповідуючи ідеологію гендерної рівності, дитячі освітні заклади залишаються підвладними багатом гендерним стереотипам, нав'язують дітям модель традиційних соціальних ролей.

Змішані школи сьогодні спостерігаються у всіх розвинених країнах, виключно жіночі та чоловічі навчальні заклади також є, але вони, як правило, приватні, військові або церковні, що спрямовані на специфічне коло учасників.

На нашу думку, втілення гендерного підходу в практику навчання і виховання сприятимуть різні напрямки роботи з дітьми: доповнення зон самореалізації дітей (заохочення до діяльності, що відповідає насамперед не статі, а інтересам підростаючої особистості: дівчатка – до занять спортом, а хлопчики – до самообслуговування); організація досвіду рівноправної співпраці хлопчиків та дівчаток у спільній діяльності; зняття традиційних культурних заборон на емоційне самовираження хлопчиків та їх заохочення до вираження почуттів; набуття дівчатками досвіду самозаохочення і підвищення самооцінки; створення умов для тренування гендерної чутливості, емпатійного розуміння та розвитку гендерної толерантності; розкриття потенціалу партнерських взаємин між юнаками та дівчатами; активне залучення до виховання дітей батьків обох статей.

Список використаної літератури

1. Аббубкірова Н. И. Что такое гендер? / Н. И. Аббубкірова // Общественные науки и современность, 1996. – С. 123-125.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб.: пройм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 320 с.
3. Горностаї П. П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності / П.П. Горностаї / Основи теорії гендеру. Навчальний посібник. – К.: К.І.С., 2004. – С. 132-156.
4. Ковальчук Л. О. Формування гендерної рівності у вихованні сучасної молоді / Любов Ковальчук // Формування гендерної культури майбутніх вчителів: збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції 25–26 березня 2005 року / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; За редакцією О.М. Кікінежді. – Тернопіль: ТНПУ, 2005.
5. Кон И. С. Психология половых различий / И. С. Кон // Вопросы психологии. – 1981. – №2. – С. 53-60.
6. Попова Л. В. Гендерная социализация в детстве / Л. В. Попова / Гендерный подход в школьной педагогике теория и практика: под ред. Л.В. Штылевой: Мурманск ОУ КРЦДОиРЖ, 2001. – С. 40-47.
7. Словарь гендерных терминов // Под ред. А. А. Денисовой / Региональная общественная организация "Восток – Запад": Женские инновационные проекты М.: Информация XXI век, 2002г., 256 с.